

ความหมายและการเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดน ในคาบสมุทรสทิงพระ สงขลา¹ Meanings and changes of Klong Dan Floating market in Sating Phra Peninsular , Songkhla¹

มนัสสวาส กุลวงศ์^{2*} (Manassawas Kullawong)^{2*}

ณัฐพงศ์ จิตรินิรัตน์³ (Nathapong Chitniratna)³

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย⁴ (Pornpan Khemkhunasai)⁴

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและการเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดนในคาบสมุทรสทิงพระสงขลา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการในตลาดน้ำ นักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน และใช้อายุคนเป็นเกณฑ์คือ รุ่นปู่ย่า รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูก นำแนวคิดเกี่ยวกับความหมาย

¹บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง พลวัตและการประกอบสร้างความหมายของตลาดน้ำในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

²นักศึกษานิพนธ์เอก สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : 9keangdin@gmail.com

³รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : cnathapong@gmail.com

⁴รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : k.khemkhunasai@gmail.com

¹This article submitted in partial of the dissertation entitled "Dynamism of the Floating Markets and their Construction of Meaning inSathing Phra Peninsular, Songkhla Province"

²Doctor of Philosophy Program in Cultural Studies Faculty of Humanities and Social sciences, Thaksin university, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : 9keangdin@gmail.com

³Assoc.Prof. Dr., Social sciences Section, Faculty of Humanities and Social sciences, Thaksin university, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : cnathapong@gmail.com

⁴Assoc.Prof. Dr.,Thai Languages Section, Faculty of Humanities and Social sciences, Thaksin university, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail :

*Corresponding author : E-mail address : 9keangdin@gmail.com

(Received : April 27, 2018 ; Revised : January 27, 2019 ; Accepted : May 23, 2019)

ของตลาดน้ำและการไหลหาดิตมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของความหมายตลาดน้ำคลองแดน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ นำเสนอผ่านวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นชุมชนวิถีชาวนาเจริญเติบโตขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากที่คนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชุมชนริมน้ำคลองแดนจึงกลายเป็นย่านการค้าสำคัญในคาบสมุทรสทิงพระ โดย แบ่งออกเป็น 3 ยุค ด้วยกัน คือ ยุคแห่งความรุ่งเรืองเป็นยุคที่วิถีชีวิตคนคลองแดนผูกพันอยู่กับสายน้ำบนเส้นทางการค้าของเมืองสามคลองสองแดนคือสงขลาและนครศรีธรรมราช ความหมายของคลองแดนในยุคนี้คือย่านการค้าริมน้ำยุคที่สอง ยุคแห่งความร่วงโรย คือยุคที่ถนนสาย 408 สร้างขึ้น การสัญจรทางน้ำลดบทบาทลงจนถึงทำให้การค้าทางน้ำสิ้นสุดลง ความหมายของคลองแดนเปลี่ยนเป็นเมืองร้าง ยุคที่สามยุคฟื้นฟูชีวิตตลาดริมน้ำคลองแดน ยุคที่ตลาดริมน้ำคลองแดนฟื้นตัวภายใต้บริบทการท่องเที่ยว ชุมชนตลาดคลองแดนเดิมถูกทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวย้อนยุค แหล่งศึกษาวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ความหมายของตลาดคลองแดนจึงมีความหมายในฐานะที่เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวที่ตอบสนองรสนิยมย้อนอดีตของนักท่องเที่ยวในยุคบริโภคนิยม

คำสำคัญ : ตลาดริมน้ำคลองแดน, ความหมายและการเปลี่ยนแปลง, คาบสมุทรสทิงพระ

Abstract

This paper aimed to study the meaning and the changes of the Klong Dan floating markets in SathingPhra peninsular. The qualitative research was applied as a research methodology, including field study, observation and in-depth interview which were conducted for the data collection. The key informants were 50 people comprised with savants, local leaders, villagers, entrepreneurs and tourists. The three different generations were considered for a criteria; grandparents, parents and grandchild generation. The meaning and the nostalgia concepts were applied in this study in order to analyze the changes of meaning of Klong Dan. Then, the data were synthesized and

projected in descriptive analysis method. The results showed that the Klong Dan floating market can be seen as the southern peasants' community which was developed after the 2nd world war. It also had long been developed after the immigrating of Chinese people to the Sathing Phra peninsular. After that it became a well-known commercial junction so, it was divided into three eras for the explanation. First, the prosperous era that represented the significant relationship between people and the maritime route of commerce of Songkhla and Nakhonsithammarat provinces. The meaning of Klong Dan was a commercial junction. The second era was the declining era which showed the growing important of the local road no.408 while, the river way of transport was deteriorated and it became the end of the maritime route. Therefore, meaning of Klong Dan was an abandoned community. The third era was the rehabilitation and commoditization of Klong Dan for tourism. The meaning of Klong Dan had changed to the retro-market and communities' study center. Thus, Klong Dan floating market eventually represented a commoditization of market in respond to tourist's taste of nostalgic tourism in a consumerism acquisition.

Keywords : Klong Dan Floating market, Meanings and changes, Sating Phra Peninsular

บทนำ

การท่องเที่ยวตลาดน้ำเป็นผลผลิตหนึ่งจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของภาครัฐที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เป็นต้นมา มีการฟื้นฟูตลาดน้ำดั้งเดิมของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และสร้างตลาดน้ำแห่งใหม่ในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งไม่เคยเป็นตลาดน้ำมาก่อนให้เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ ตลาดน้ำขวัญ - เรียม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น เมื่อกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดการลงทุนก่อสร้างตลาดน้ำเพื่อ

การท่องเที่ยวขึ้นอีกหลายแห่งในเขตพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงพื้นที่ภาคใต้เช่น ตลาดน้ำคลองแห ตลาดน้ำคลองระโนด ตลาดน้ำชายเลบ้านปากแตระรวมทั้งตลาดริมน้ำคลองแดน เป็นต้นปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนถึงการให้ความหมายใหม่ของ “ตลาดน้ำ” ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำพบว่าในการให้ความหมายของตลาดน้ำแบ่งได้ 2 ประเด็น คือตลาดน้ำในมิติทางประวัติศาสตร์และตลาดน้ำในมิติการท่องเที่ยวประเด็นแรกตลาดน้ำในมิติทางประวัติศาสตร์ได้เสนอผ่านมุมมองแนวคิดที่ว่าความหมายของตลาดน้ำคือตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนภาคกลาง ยุคที่ผู้คนยังคงเลือกตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนโดยอาศัยแม่น้ำลำคลอง มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำ (กิตติพร ใจบุญ, 2549 : 21) เป็นตลาดที่มีการค้าขายในน้ำโดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะบรรทุกสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิต เช่น เสื้อผ้า อาหาร มาขายตามแม่น้ำลำคลองที่มีผู้คนอาศัยอยู่ ตลาดน้ำยังเป็นตลาดที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีชีวิตสัมพันธ์กับท้องน้ำและลำเรือ (วินิจ รังผึ้ง, 2543 : 57) ซึ่งนวล สารสอน (2533 : 46) ได้สรุปลักษณะของตลาดน้ำว่าตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์ของสังคมไทยภาคกลางที่มีสภาพภูมิประเทศเกี่ยวพันกับสายน้ำจึงก่อให้เกิดปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการค้าทางน้ำเกิดเป็นตลาดน้ำ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ 1) สภาพแวดล้อม ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ลุ่มมีแม่น้ำลำคลอง ทั้งเกิดจากธรรมชาติและการขุดโดยมนุษย์ เป็นสิ่งกำหนดรูปแบบความเป็นอยู่ของผู้คนที่ตั้งบ้านเรือน 2) ที่ตั้งของชุมชน คือมีชุมชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงมากพอสำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือถ้าตั้งอยู่ในจุดผ่านของชุมชนอื่นก็จะมีส่วนต่อของการขยายตัวของตลาดน้ำนั้นได้มากขึ้น 3) เส้นทางคมนาคม ตลาดน้ำจะเกิดได้หมายความว่าสถานที่นั้นต้องมีการเดินทางไปมาของผู้คนโดยอาศัยทางน้ำเป็นหลัก ผู้คนมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาแม่น้ำลำคลอง การเดินทางมีเรือเป็นพาหนะและมีเรือหลายชนิดด้วยกัน 4) ลักษณะของอาชีพ เป็นปัจจัยสำคัญ กล่าวคือ มีอาชีพที่แตกต่างกัน เช่น การเพาะปลูก หัตถกรรม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่สามารถผลิตได้ในท้องถิ่น 5) ผู้คนในตลาดน้ำ แต่เดิม คือ พ่อค้าแม่ค้าที่พายเรือมาขายผลผลิตทางการเกษตรตามเรือกสวนไร่นา หรือผลผลิตจากที่อื่นๆ มาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในชุมชนหรือผู้ผลิตออกมาขายสินค้าของตนเอง จาก

องค์ประกอบทั้ง 5 ประการ ได้แสดงถึงลักษณะของตลาดน้ำในมิติประวัติศาสตร์ ประเด็นที่สองตลาดน้ำในมิติการท่องเที่ยว เมื่อรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุน การท่องเที่ยวและได้บรรจุนโยบายไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติมาโดยตลอด เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำ ก่อให้เกิดการ สร้างความหมายใหม่กับตลาดน้ำในยุคที่กระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำได้รับความนิยม ด้วยการจัดตลาดน้ำเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมองว่าตลาดน้ำเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของไทย ที่แสดงถึงวิถีชีวิตคนไทยมีวิถีผูกพันอยู่กับสายน้ำ (นันทมน บวรกุลกิจทวี, 2554 : 1-2) กระทั่งในปัจจุบันตลาดน้ำกลายเป็นแหล่งรองรับนักท่องเที่ยวที่สำคัญ มิได้เป็นเพียงตลาดซื้อขายสินค้าของชาวบ้านชาวสวนที่มีบ้านเรือนอยู่บนสายน้ำ เส้นเดียวกันเหมือนในอดีต ตลาดน้ำมีลักษณะพิเศษสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ รูปแบบของตลาดมีได้ยู่บนบก รูปแบบกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถล่องเรือ ไปตามลำน้ำเพื่อสัมผัสบรรยากาศของชุมชนและวิถีชีวิตชาวบ้าน (มณีวรรณ ผิวนิ่ม, 2546 : 45, ภาคผนวก ค 3-4) ในงานของยุทธกาน ดิสกุล (2553 : 92) ได้ระบุแนวคิด เกี่ยวกับตลาดน้ำว่า ตลาดน้ำคือแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความนิยมของนักท่องเที่ยว ทั้งไทยและต่างประเทศ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เน้นความเป็นอยู่ของ ชุมชนท้องถิ่น สะท้อนภาพการดำเนินชีวิตแบบไทยที่มีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง ตลาดน้ำจึงเป็นภาพจำลองชีวิตของคนไทยในอดีตที่นักท่องเที่ยวสนใจ ส่งผลให้เกิด ตลาดน้ำใหม่ ๆ หรือตลาดน้ำรูปแบบใหม่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ตลาดน้ำถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวเดินทางมาชมตลาดน้ำ เพื่อชมวัฒนธรรมการค้าขายของแม่ค้าตลาดน้ำ

จะเห็นว่าความหมายของตลาดน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยกล่าว คือตลาดน้ำในความหมายเดิมคือตลาดน้ำที่เกิดขึ้นควบคู่กับวิถีชุมชนริมน้ำของการ ตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก เป็นชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในด้านต่าง ๆ มี กิจกรรมหลักคือเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า โดยจะมีเรือเป็นพาหนะที่สำคัญ ปัจจุบันตลาดน้ำที่เคยเป็นชุมชนริมน้ำดั้งเดิมลดบทบาทลงเนื่องจากการเปลี่ยน เส้นทางสัญจรจากทางน้ำมาใช้ทางบกแทน ชุมชนริมน้ำดังกล่าวจึงถูกรื้อฟื้นขึ้นเพื่อ

จุดประสงค์ด้านการท่องเที่ยวเป็นหลัก ในการจัดการท่องเที่ยวได้ฉายภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนริมน้ำในลักษณะความเป็นอยู่ในอดีต ต่อมาเมื่อรัฐบาลมองเห็นรายได้เกิดจากการท่องเที่ยวจึงได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวตลาดน้ำขึ้น

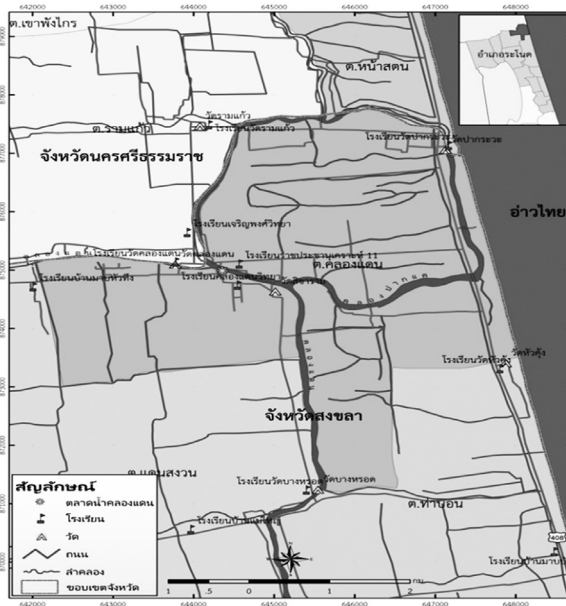
นอกจากนี้ในการศึกษาความหมายของตลาดริมน้ำคลองแดนผู้เขียนยังได้นำแนวคิดการโยยหาอดีตมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ความหมายของตลาดน้ำคลองแดนซึ่งมีลักษณะการเป็นตลาดน้ำย้อนยุค ซึ่งแนวคิดการโยยหาอดีต (Nostalgia) เป็นวิธีการมองโลกอย่างหนึ่ง หรือวิธีการให้ความหมายแก่ประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์อย่างหนึ่ง โดยให้ความสำคัญกับจินตนาการและอารมณ์ความรู้สึกของคนในปัจจุบันที่มีต่ออดีตที่ผ่านมาแล้ว (พัฒนา กิตติอาษา, 2546 : 3) การโยยหาอดีตยังหมายถึงความรู้สึกว่าปัจจุบันคือขาด จึงสร้างเพื่อทดแทนอารมณ์ฉวีหาอดีตจึงปรากฏในรูปความต้องการด้านวัตถุสิ่งก่อสร้างหรือรูปสัญลักษณ์ที่คล้ายคลึงอดีตเป็นหลักยึดจากสิ่งที่ตกยุคสมัยแล้วพยายามไขว่คว้าเอาไว้ (คณิดา ของศิริ, 2553 : 12-13) นอกจากนี้การโยยหาอดีตเป็นการตอบสนองการใช้งานเชิงสัญลักษณ์เพื่อการสื่อสาร และความไม่จำกัดในการเป็นพื้นที่ส่วนตัว (กตিকা ศรีรักษา, 2550 : 8-33) ในงานศึกษาของเกรียงไกร วัฒนาศาสตร์ (2555 : 171-172, 177) ศึกษาความจริงแท้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงโยยหาอดีต : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การโยยหาอดีตเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังตลาดสามชุกเพราะชุมชนเสนอความจริงแท้ในมิติตำแหน่งและสถานที่ รูปแบบและการออกแบบ ความจริงแท้ในมิติหน้าที่และการใช้สอย ได้เปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางของปรากฏการณ์โยยหาอดีต ความจริงแท้กลายเป็นความท้าทายสำคัญสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงโยยหาอดีตอย่างยั่งยืน

สำหรับวิธีการศึกษาในงานชิ้นนี้ ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการในตลาดน้ำ นำแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของตลาดน้ำและการโยยหาอดีตมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของความหมายตลาดน้ำคลองแดน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ นำเสนอผ่านวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ตลาดริมน้ำคลองแดน : รุ่งเรือง ร่วงโรย พินชีวิตร

ตลาดริมน้ำคลองแดน หรือที่คนท้องถิ่นมักเรียกกันติดปากว่า “ตลาดน้ำคลองแดน” ในอดีตเรียกว่า “ตลาดคลองแดน” เป็นตลาดตั้งอยู่บริเวณทางแยกของลำคลอง 3 สาย คือ คลองระโนด, คลองชะอวด และคลองปากพนัง ที่ไหลมาบรรจบกันจนกลายเป็นชื่อคลองเล็ก ๆ ที่มีชื่อว่า “คลองแดน” ในเขตตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นเขตรอยต่อกับ ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในอดีตลำคลองสายนี้เป็นเส้นทางน้ำที่เชื่อมต่อถึงกันระหว่างชุมชนในทะเลสาบสงขลา กับชุมชนอ่าวไทยโดยมีคลองระโนดเป็นชุมทางเชื่อมต่อไปยังชุมชนใกล้เคียง เช่น บ้านคลองแดน บ้านตะเคียนยะ บ้านปากแตระ รวมทั้งชุมชนที่ไกลออกไปเช่น ชะอวด ปากพนัง หัวไทร พัทลุง เป็นต้น

ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นตลาดที่รื้อฟื้นขึ้นจากชุมชนตลาดคลองแดนเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านการค้ามานานนับศตวรรษจนกระทั่งรุ่งโรยและร้างราหลังการเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำสู่ทางบก การทำนาถ่วงนำมาซึ่งการสิ้นสุดลงอย่างแท้จริงของตลาดคลองแดน การก่อตัวของตลาดริมน้ำคลองแดนจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้ร่องรอย หากมีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ในบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงแบ่งเนื้อหาออกเป็นยุค 3 ยุคคือ ยุคแห่งความรุ่งเรือง ยุคแห่งความร่วงโรยและ ยุคพินชีวิตรคือยุคแห่งวาทกรรมตลาดน้ำ เป็นการสร้างตลาดริมน้ำคลองแดนขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดย้อนรอยวิถีชุมชนดั้งเดิมตามกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำ

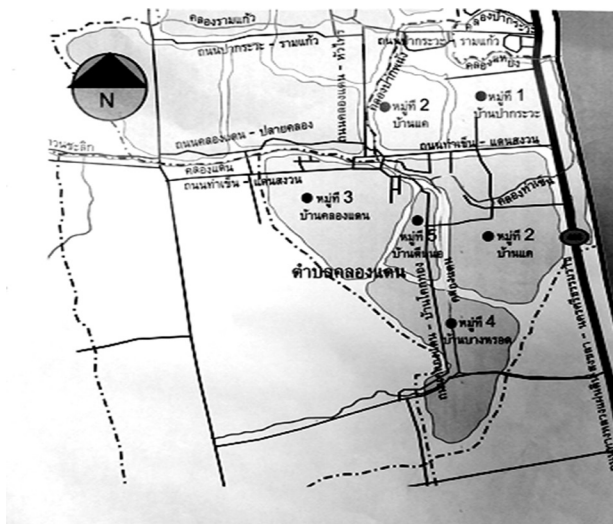
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งของตลาดริมน้ำคลองแดน

ที่มา : สาขาวิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 2561

ยุคแห่งความรุ่งเรือง (พ.ศ. 2406 – พ.ศ. 2515)

ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นตลาดที่ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรือโนดที่ตั้งอยู่เหนือสุดของจังหวัดสงขลา โดยตำบลคลองแดนมีอาณาเขตติดต่อ ตำบลหน้าสตน ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ทำนาต่อเนื่องมาจนถึงบ้านคลองแดน ในยุคนั้นคนบ้านหน้าสตนก็นำข้าวมาสีที่โรงสีในตลาดคลองแดน ด้านทิศใต้ติดตำบลท่าบอน ทิศตะวันออกจดอ่าวไทยที่บ้านท่าเซิน อำเภอรือโนด จังหวัดสงขลาชุมชนแถบอ่าวไทยทั้งสองตำบลนี้จะนำอาหารทะเลเข้ามาแลกเปลี่ยนข้าวในตลาดคลองแดน และทิศตะวันตกจดตำบลแดนสงวน อำเภอรือโนด จังหวัดสงขลาซึ่งเป็นเขตพื้นที่ทำนาเช่นเดียวกับชาวนาคลองแดน ชาวนานำข้าวและสินค้าประเภทของป่า เข้ามาค้าขายในตลาดคลองแดน โดยใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักตำบลคลองแดนประกอบ

ไปด้วย 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 ปากกระวะ (บ้านท่าเข็น) หมู่ 2 บ้านแค (ปลายคลอง) หมู่ 3 บ้านคลองแดน หมู่ 4 บ้านบางหอด หมู่ 5 บ้านดินนอ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ชายฝั่งทะเล ดินบางส่วนเป็นดินเหนียวเหมาะแก่การทำนา ทำสวนผสม สภาพเป็น น้ำกร่อยและน้ำจืด อาชีพส่วนใหญ่ของคนตำบลคลองแดนจึงยังคงเป็นวิถีทางด้านการเกษตร ทั้งการทำนา ทำสวน และการประมงพื้นบ้าน คนบ้านคลองแดนนับถือศาสนาพุทธ มีวัดคลองแดน ฝั่งตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และวัดสิกขาราม ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นศูนย์รวมใจของชุมชน มีตลาดคลองแดนเป็นศูนย์กลางการค้าขาย การคมนาคมของย่านนี้ เนื่องจากบริเวณที่ตั้งตลาดคลองแดนมีคลองที่สามารถเชื่อมต่อไปยังชุมชนอื่นๆ มาตั้งแต่ในอดีต สภาพพื้นที่คลองแดนก่อนที่คนจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้นเป็นป่าพรุเป็นที่อาศัยของช้างแควะ จากนั้นพื้นที่บริเวณนี้ถูกบุกเบิกตั้งหมู่บ้านและมีคนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามลำดับ (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ภาพที่ 2 แสดงอาณาเขตตำบลคลองแดน
ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 93)

จากสภาพพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ชุมชนคลองแดนเป็นชุมทางการสัญจรทางน้ำ มีท่าเทียบเรือบริเวณหัวคู้งที่บรรจบกันของคลองสามสาย ตามคำบอกเล่าของประธานชุมชนตลาดริมน้ำคลองแดน เล่าว่า เมื่อนั่งเรือจากกระโนตมาถึงคลองแดนใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง มาพักที่ตลาดคลองแดน จากนั้นใครจะไปหัวไทร ไปปากพันธ์ หรือชะวอด จะขับผ่านสะพานไปไม่ได้ ต้องต่อเรือตามเส้นทางที่จะไปปากพันธ์ หัวไทร หรือชะวอดเท่านั้น เป็นกติกาของคนเรือที่ตกลงกันว่าต้องมีการปล่อยคนลงเรือจากแต่ละท่าเรือส่วนจำนวนผู้โดยสารจะมีปริมาณมากในช่วงบ่ายจนถึงคนมาจากหัวไทร จากปากพันธ์มาขึ้นท่าเรือที่คลองแดนเพื่อต่อเรือไปกระโนต และต่อเรือจากกระโนตเพื่อไปสงขลาอีกทอดหนึ่งถ้าเป็นช่วงฤดูน้ำหลาก เรือจะวิ่งไปทะเลน้อยอีกเส้นทางหนึ่งด้วย (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอกระโนต จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) จะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนตลาดคลองแดนเป็นจุดต่อเรือนั้น ก่อให้เกิดการค้าขายการแลกเปลี่ยนของผู้คนจากที่ต่าง ๆ ตลอดจนถึงการพักค้างแรม เกิดการจับจ่ายใช้สอย ส่งผลการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชนคลองแดนมาหลายทศวรรษ นอกจากนี้การสัญจรทางบก ด้วยสภาพพื้นที่ของบ้านคลองแดน สภาพดินเป็นดินเหนียวเหมาะแก่การทำนา สภาพถนนบ้านคลองแดนจึงเป็นถนนดินเหนียวที่ชาวบ้านร่วมกันขุดขึ้น เช่น ถนนดินเหนียวสายคลองแดน-บ้านท่าเขิน รวมแก้ว - ท่าเขิน - ถนนก้านันเลียมต่อมาเมื่อมีการตัดถนนสาย 408 (สงขลา-หัวไทร) ชาวบ้านจะช่วยกันขุดถนนไปเชื่อมกับถนนสาย 408 เป็นต้น (กานดาทิพย์จันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเรือนไทยโฮมสเตย์ ตำบลรวมแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 28-29 พฤษภาคม 2559.) ถนนดินเหนียวจึงได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการอยู่ร่วมกันของคนคลองแดนที่มีลักษณะของการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมาตั้งแต่อดีต

การตั้งถิ่นฐานของคนคลองแดนนั้นไม่ทราบแหล่งที่มาแน่ชัด จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ของชุมชนเล่าสืบต่อกันมาว่า ตลาดคลองแดนเป็นชุมชนชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2406 (พิชญารักษ์ ขุนจันทร์, 2558 : 88) หากพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์พบว่าปี พ.ศ. 2406 นั้นคือช่วงเวลาหลังการทำสนธิสัญญาบาวริง (พ.ศ. 2398) ข้าวเป็นสินค้าส่งที่สำคัญ รัฐบาลส่งเสริมการขยายพื้นที่การ

ผลิตข้าว ประกอบกับจำนวนชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยทั้งในส่วนกลางและหัวเมืองตามภูมิภาคต่างๆ เป็นจำนวนมาก รวมถึงบ้านคลองแดนด้วย นอกจากนี้สันนิษฐานว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาทั้งจากจีนแผ่นดินใหญ่ ชุมชนชาวจีนทั้งจากระโนด ปากพนัง

หัวไทร ต่างขยายพื้นที่การทำมาหากิน และอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านคลองแดนเป็นระยะ ๆ ชาวจีนมีทั้งโหล่า ฮกเกี้ยน แต่จิ๋ว มีหลายตระกูลแซ่ แซ่ลิ้ม แซ่เล้า แซ่ฮุ้ย แซ่ด่าน แซ่ภู แซ่เล้า แม่แซ่ฮุ้ย ในตลาดคลองแดนจะมีเป็นคนไทยบ้าง แต่ว่าส่วนมาก 80%- 90% คือเชื้อจีนหมด (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) ซึ่งหลักฐานจากภาพถ่ายตระกูลเก่าแก่ของชนคลองแดน เป็นคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน เช่น ตระกูลพุลย์มั่งคั่งมณี นอกจากนี้ยังมีตระกูลเก่าแก่อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น อนันตพงศ์ มีลาภ สิริธรรม วัฒนธรรม จินดารักษ์ เป็นต้น” (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ภาพที่ 3 นายพุน พุลย์ม
ตระกูลที่ร่วมสร้างวัดคลองแดน
ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 98)

ภาพที่ 4 นายยัน มั่งคั่งมณี
เกิดในปี พ.ศ.2425
ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 99)

นอกจากคนไทยดั้งเดิมในพื้นที่ ยังมีคนไทยในละแวกใกล้เคียงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านคลองแดนหลังจากที่คลองแดนเป็นชุมชนแล้ว เช่น ตระกูลรัตติโชติ จากบ้านตีนหอ ตระกูลหนูเนียม เป็นคนไทยจากบ้านตะเคียนชะ อำเภอรโน จังหวัดสงขลา สืบสายจากขุนตะเคียนชะ แก้วทองงค์ (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์)). มนต์สวาส กุลวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโน จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

อาชีพดั้งเดิมของคนคลองแดนและคนพื้นที่ใกล้เคียง อาทิ บ้านมาบับ บ้านมาบห้วย บ้านมาบเตย บ้านท่าเซิน บ้านทุ่งสงวน บ้านบางหอด บ้านรามแก้ว ส่วนใหญ่ทำนาเป็นอาชีพหลัก เลี้ยงวัวชน ปลูกพืชผักตามหัวไร่ปลายนา “การทำนาในยุคแรก ๆ ทำนากันปีละครั้ง 6 เดือน จึงได้เก็บเกี่ยวโดยใช้กระ (เครื่องมือเก็บข้าวของชาวปักษ์ใต้แทนการใช้เคียว) เมื่อเก็บเกี่ยวได้จะไม่ขาย แต่จะขนไปเก็บไว้ในพอมข้าว (ยุ้งฉาง) เอามาเก็บเป็นเรียงแล้วค่อยส่งขายโรงสี ต่างจากสมัยนี้ที่ขายเลย คนทำนาไม่มีเวลาวาง เดือนสี่ เดือนห้าพอจะได้พักบ้าง พอเข้าเดือนหก ก็เริ่มไถนาอีกครั้ง เริ่มเผาซัง ซังที่ไม่เผาจะเอาไว้เลี้ยงวัว” (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์)). มนต์สวาส กุลวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโน จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ประวัติความเป็นมาของตลาดคลองแดนมีการก่อตัวของชุมชนหลังการเปิดการค้าข้าวอย่างเสรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือนับตั้งแต่ พ.ศ. 2406 เป็นต้นมา ปัจจัยสำคัญของการก่อกำเนิดของตลาดริมน้ำแห่งนี้คือการที่พื้นที่ลำคลองที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนต่าง ๆ รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา กับอ่าวไทย ผลจากสภาพพื้นที่ดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการอพยพของผู้คนต่างถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยใช้พื้นที่บริเวณคู้่งน้ำสามแพร่งของบ้านคลองแดนเป็นจุดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า อาทิ กลุ่มคนจากทางคลองชะอวด จะนำสินค้าของป่า ประเภทแก่นไม้เคี่ยม สมุนไพร ของป่า มาแลกกับกลุ่มคนทางทิศใต้ที่นำ น้ำตาลโตนด ข้าว กระเบื้องเกาะยอ สินค้าทันสมัยจากเมืองสงขลาและจากทางกรุงเทพฯ รวมถึงกลุ่มคนทางทิศเหนือตามคลองหัวไทรจะนำ อาหารทะเล ประเภทกะปิ ปลาเค็ม น้ำส้มจาก ไม้เคี่ยมจากปากพนัง ส่วนคนทางทิศตะวันออกจะนำอาหารทะเลสดมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน บริเวณคลองสามแพร่งจึงเป็นจุดจอดเรือนับร้อยลำ

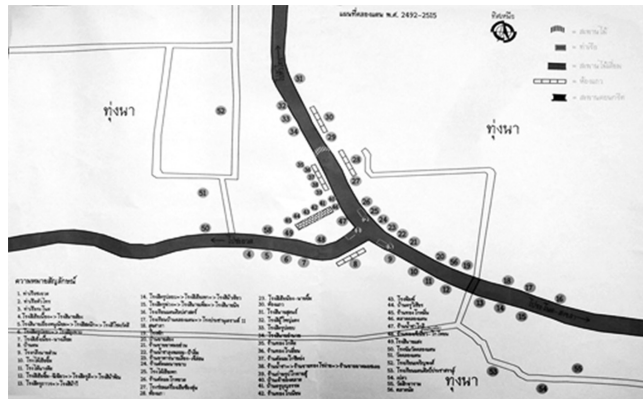
ในวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ ที่ถือเป็นวันนัด (เกิดเป็นตลาดนัด) มีทั้งเรือหางยาว เรือแจว บ้านคลองแดนจึงเกิดเป็นย่านทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและการสัญจรทางน้ำ (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนตลาดคลองแดน เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือหลังปี พ.ศ. 2485 นายवलกับนางเพิ่ม โชติประดิษฐ์ คนบ้านลานควาย อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เข้ามาจับจองพื้นที่ดินบริเวณคลองสามแพร้งฝั่งตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัด นครศรีธรรมราช ต่อมาได้สร้างตลาดสดขึ้น ในที่ดินบริเวณหัวคู้ (ปัจจุบันคือลานตลาดริมน้ำคลองแดน) ประมาณ 1 ไร่ โรงเรือนดังกล่าวสร้างแบบชั่วคราวด้วยวัสดุในท้องถิ่น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงทศวรรษก่อนคือ บ้านคลองแดนมีตลาดให้คนในชุมชนและหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงสามารถออกมาจับจ่ายซื้อของทุกวันนอกเหนือจากตลาดนัดวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ ในช่วงนี้มีร้านค้าถาวร (คนละส่วนกับตลาด) เกิดขึ้นแล้วประมาณ 10 ร้าน ขณะบนสามฝั่งคลองบ้านเรือนของชาวบ้านก็ค่อย ๆ ททยอยผุดขึ้นเป็นแถวแนวเลียบฝั่งน้ำทั้งสามสาย (พิชญภรณ์ ชุนจันทร์, 2558 : 96-97)

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา ที่ดินบนสามฝั่งคลองทุกตารางเมตรถูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่น บ้านเรือนในยุคนี้มีการปลูกสร้างอย่างแข็งแรงด้วยไม้เคี่ยม มีขานเรือนเชื่อมต่อเป็นทางเดินถึงกันหมดทำให้คนคลองแดนมีความรัก ความผูกพัน และเกื้อกูลกันเสมือนญาติ เมื่อจะข้ามคลองไปมาหากันก็จะเดินด้วยสะพานไม้แผ่นเดียว ตามคำบอกเล่าของพี่ไก่ประธานชุมชนเล่าว่า “หลังคามุงกระเบื้องดินเผาจากเกาะยอ มีครัวเรือนที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและร้านค้ากว่า 100 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เปิดร้านค้าขายและบริการ เช่น ร้านขายข้าวแกง ร้านน้ำชา ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผู้ชายผู้หญิง ร้านถ่ายรูป โรงไม้ ร้านขายยาแผนโบราณ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านของชำ ร้านซ่อมเครื่องเรือนยนต์ ร้านทอง โรงพิมพ์ และโรงสีข้าว เป็นต้น (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) จากคำบอกเล่า

ของยายสอง อายุ 90 ปี ได้เล่าว่า “สมัยก่อนตลาดคลองแดนรุ่งเรืองมาก มีคนมากเป็นตลาดจริง ๆ แต่ไม่ได้เรียกว่าตลาดน้ำ ตอนเช้าส่วนมากคนจะออกมาซื้อของกันต้องรีบไปจัดของขายตอนเช้าขายตลอดทั้งวัน ถึงพอกหนามไช (สนามไช) นำปลาแห้งม่วงงามมาขายที่นี้ในตลาดมีทั้งร้านน้ำชา มีขนมจีน ข้าวยา ที่ทำกันเองแต่ก่อนเดินกันใช้ไม้กระดานแผ่นเดียว พอถึงเดือนนี้ (พฤศจิกายน) จะมีปลาเข้ามาเป็นลำ ๆ ถึงปลาก็ไม่มียา ใส่แต่น้ำแข็ง มีเห มีห่อมาจากสทิงหม้อ ขายผ้าก็มีเมื่อก่อนมีเรือยาวเต็มไปหมดต่อท้ายกันไปขึ้นที่ระโนดค่าเรือ 3 บาท ถ้าไปสงขลาไปกลับเรือยนต์นั้น 5 บาท ถ้าทุกสาร (ข้าวสาร) ไปกลับครั้งละ 30 บาท เรือหางยาวเรือด่วนเอาไปขายสงขลาส่วนเป็นข้าวสาร หมู ไก่ สมัยก่อนสารสอบปาน (กระสอบปาน) ได้ 250 บาท น้ำตาล 100 กิโลกรัมได้ 350 บาท” (นางส้อง ชังคะมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.)

จากการทำแผนผังชุมชนคลองแดนจากความทรงจำ ร่วมกับชาวชุมชนคลองแดน ทำให้เห็นภาพความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนตลาดคลองแดนชัดเจนขึ้น พบว่าในยุคที่ชุมชนคลองแดนรุ่งเรืองนั้น พื้นที่รอบตลาดคลองแดนเป็นทุ่งนา ริมฝั่งคลองทั้งสามสายในชุมชนตลาดคลองแดนเรียงรายไปด้วยโรงสีถึง 14 โรง มีท่าเรือ 3 ท่า คลองแดนจึงเป็นท่าเรือขนส่งที่มีคนเดินทางนำสินค้าเข้ามาแลกเปลี่ยนชุมชนตลาดคลองแดนจึงเป็นชุมชนทางธุรกิจของคาบสมุทรสทิงพระที่ก่อตัวขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยชาวจีนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ประกอบการ โรงไม้ โรงกลึง โรงซ่อมเครื่องยนต์ โรงพิมพ์ ร้านค้าทั้งร้านถ้ายรูป ร้านขายของชำ ร้านน้ำชา ร้านอาหาร และร้านทองซึ่งเป็นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีฐานะดีจึงได้รับโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนในชุมชนขนาดเล็ก ๆ อย่างบ้านคลองแดนจึงกำเนิดโรงเรียนขึ้นถึง 4 โรง ทั้งรัฐบาลและเอกชนเพื่อรองรับบุตรหลานของคนในชุมชนตลาดและหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนการรับสวัสดิการความปลอดภัยจากภาครัฐซึ่งมีทั้งระบบสาธารณสุขและสถานีตำรวจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสะท้อนถึงความเจริญของบ้านคลองแดนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงอาคารบ้านเรือนในตลาดคลองแดน ระหว่าง พ.ศ. 2492-2515

ที่มา : มนัสวาท กุลวงศ์ (2561 : 107)

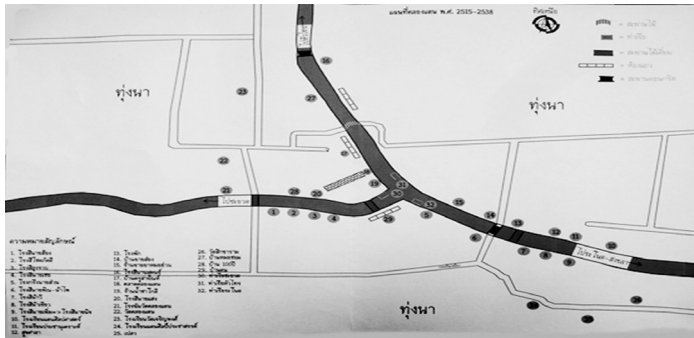
หากวิเคราะห์การให้ความหมายจากคนกลุ่มต่างๆ รุ่นปู่ย่า ที่เข้ามาปฏิบัติการณ์ในพื้นที่ตลาดคลองแดน จะพบว่าในยุคแห่งความรุ่งเรืองมีทั้งชาวนา ชาวประมง ชาวจีน คนสัญจรเข้ามายังตลาดคลองแดน ตลาดคลองแดนจึงมีความหมายที่ต่างกันไป กลุ่มชาวนา ชาวประมง ในฐานะผู้ผลิตได้ให้ความหมายตลาดคลองแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า คนเดินทางให้ความหมายตลาดคลองแดนในฐานะที่เป็นจุดต่อเรือ ที่พักค้างแรม ในขณะที่คนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน ตลาดคลองแดนมีความหมายต่อการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงของชีวิต จนสามารถสร้างฐานะสะสมทุนสร้างกิจการค้าได้มานานหลายทศวรรษ จนกลายเป็นเจ้าของพื้นที่ในย่านตลาด เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ “เป็นคนคลองแดน” ในขณะเดียวกันจากโรงเรียนที่มีถึงจำนวน 4 โรงในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้ คนทุกกลุ่มคลองแดนจึงให้ความหมายต่อคลองแดนคือคือแดนแห่งการศึกษาด้วย

ยุคแห่งความรุ่งโรย (พ.ศ. 2515 - 2538)

ตลาดคลองแดนเข้าสู่ยุคร่วงโรยภาวะความรุ่งเรืองของตลาดคลองแดนเริ่มอึมครึมตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 กล่าวคือ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ของตลาดที่เต็มไปด้วยร้านค้าและบ้านพักอาศัยอย่างหนาแน่นไม่มีพื้นที่รองรับการอพยพ

เข้ามาจากกลุ่มคนภายนอก ประกอบกับช่วง พ.ศ. 2510 ราคาข้าวตกต่ำลงพร้อมๆ กับที่ต้นทุนการปลูกข้าวเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวนาเริ่มหันมาใช้เครื่องจักร ปุ๋ยเคมีและแรงงานรับจ้าง ต่อมาใน พ.ศ. 2516 เมื่อระบบชลประทานดีขึ้น เปลี่ยนมาทำนาปีละ 2 ครั้ง จนกระทั่งทำนาเริ่มไม่ได้ผลชาวนาคลองแดนจึงเริ่มฉวยโอกาสใช้สารเคมี เลิกเผา ชั่งข้าว ใช้ระบบปรดเกี้ยว (นางระเบียบ รักดีฉนวน (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านยายเลียบโฮมสเตย์ คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2559.) ในขณะต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ค่าใช้จ่ายเรื่องการศึกษาต่อของบุตรหลานที่จะต้องเข้าไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อการศึกษา สภาพการซื้อขายของตลาดคลองแดนจึงค่อยๆ ชะลอตัวลงตามลำดับ

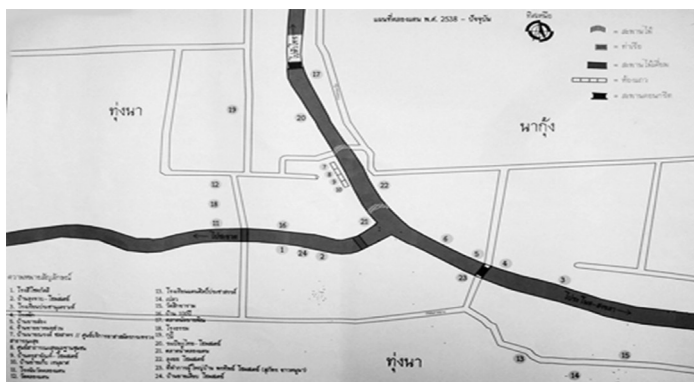
ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากความรุ่งเรืองสู่ยุคร่วงโรยของตลาดคลองแดนที่แท้จริงคือ การเปลี่ยนแปลงด้านคมนาคมจากภาครัฐ เมื่อ พ.ศ. 2516 ถนนสาย 408 ตัดผ่านพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระระหว่างอำเภอระโนด ที่เชื่อมกับอำเภหั่วไทรเริ่มเปิดใช้ คนภายในหมู่บ้านคลองแดนมีถนนดินเหนียว เชื่อมต่อกับถนนสาย 408 ในขณะที่กลุ่มคนจีนที่สั่งสมทุนมาหลายทศวรรษ ค่อยทยอยออกไปหาแหล่งทำกินในเมือง ทั้งหาดใหญ่ สงขลา นครศรีธรรมราช เมื่อถนนสายท่าเขิน - คลองแดน เชื่อมต่อกับถนนสาย 408 และเมื่อ พ.ศ. 2517 รถยนต์คันแรกก็ได้เข้ามาถึงชุมชนแห่งนี้นับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา รถยนต์โดยสารของโกแข่งกับยายเสงี่ยม พืชมงคล ก็เข้ามามีบทบาทแทนเรือในการนำสินค้า และผู้คนไปยังตลาดระโนด-หั่วไทร (พิชญารักษ์ ขุนจันทร์, 2558 : 113-114) และในปีเดียวกันเส้นทางภายในหมู่บ้านคลองแดนเริ่มสร้างสะพานปูนข้ามคลองระโนด สายท่าเขิน-แดนสงวน (ถนนสายก้านน้ออ้อม) สะพานปูนข้ามคลองหั่วไทร เพื่อเชื่อมเส้นทางถนนรามแก้ว-ท่าเขิน (ถนนสายก้านน้อเลียม) ยิ่งทำให้เส้นทางการค้าทางน้ำ ค่อยๆ หดความสำคัญลง (นายประจวบ รัตติโชติ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2559.)

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงอาคารบ้านเรือนในตลาดคลองแดน ระหว่างปี พ.ศ. 2515 - 2538

ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 113)

จากภาพแผนที่ของตลาดคลองแดนในยุคที่บ้านคลองแดนเริ่มซบเซาลงเมื่อปี พ.ศ. 2515 ร้านทองและโรงสีบางส่วนเริ่มย้ายกิจการ ทำให้ความหนาแน่นของร้านรวงต่างๆ ในคลองแดนเริ่มเบาบางลง ในยุคที่คลองแดนกำลังเข้าสู่ยุคร่วงโรยนั้นพบว่าเมื่อเทียบกับยุครุ่งเรือง จำนวนร้านทองหายไปทั้งหมด โรงสีลดลงเหลือเพียง 10 โรง โรงไม้ โรงซ่อมเครื่องยนต์ โรงพิมพ์ ร้านถ่ายรูป ร้านตัดเสื้อ ร้านทำผม เล็กกิจการ ทว่าตลาดคลองแดนและท่าเรือยังคงดำเนินกิจการอยู่เพียงแต่ปริมาณการค้าขายนั้นลดลงตามลำดับ

ภาพที่ 7 แผนที่แสดงอาคารบ้านเรือนในตลาดคลองแดน ระหว่างปี พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน

ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 114)

จากแผนผังตลาดคลองแดนในยุคที่ปรากฏภาพนาทุ่งเข้ามาแทรกตัวในพื้นที่นับตั้งแต่ พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นยุคที่ตลาดคลองแดนรุ่งโรยอย่างแท้จริง อุตสาหกรรมนาทุ่ง ที่ส่งผลให้ชาวนาไม่อาจทำนาได้เนื่องจากปัญหาน้ำเค็ม ชาวนาบางส่วนเริ่มสูญเสียที่ดินทำกิน มีหนี้สินน้ำในคลองเน่าเสีย หน่วยงานราชการจึงแก้ปัญหาด้วยการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็ม ทำให้เรือไม่สามารถสัญจรผ่านไปมาได้ โรงเรียนเอกชนเลิกกิจการ เหลือเพียงโรงเรียนของรัฐบาลที่ยังคงดำเนินการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนเหลือเพียง 1 โรง คือโรงเรียนศิโศภักดีของตระกูลภักดีฉนวนที่มีการปรับตัวด้วยปรับทิศทางการตั้งโรงเรียนให้ทางเข้าติดถนนท่าเข็น-แดนสงวนสามารถรับซื้อและบรรทุกข้าวด้วยรถบรรทุกได้

หากวิเคราะห์ถึงสาเหตุการเข้าสู่สภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านคลองแดนจนนำไปสู่ภาวะหมู่บ้านใกล้ร้าง เกิดจากสาเหตุอย่างน้อย 5 ประการ ประการแรก ราคาข้าวที่ตกต่ำมาตั้งแต่ พ.ศ. 2514-2515 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2518 ผลผลิตของชาวนาในบริเวณทุ่งระโนดและหัวไทรได้รับความเสียหายจากอุทกภัยทำให้ชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีเงินมาจับจ่ายซื้อขาย ประการที่สองการเกิดอิทธิพลท้องถิ่นและโจรผู้ร้ายชุกชุมทำให้กลุ่มคนจีนโดยเฉพาะร้านทองทั้ง 4 ร้านซึ่งเป็นตัวชี้วัดความเจริญทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านความอพยพโยกย้ายออกไปจากชุมชนทำให้กลุ่มคนที่มีอำนาจขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจลดลงตามไปด้วย ประการที่สามเกิดจากการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมของภาครัฐจากทางน้ำสู่ทางบกโดยเฉพาะในทศวรรษ 2520 ยุคนโยบายเงินผัน การสร้างถนนเชื่อมต่อหมู่บ้านต่างๆ ในคาบสมุทรสทิงพระนำมาซึ่งรถยนต์ยานพาหนะใหม่ที่มีความสะดวกรวดเร็ว ตลาดคลองแดนซึ่งเติบโตมาจากการค้าทางน้ำ การสัญจรและการขนส่งสินค้าทางเรือเริ่มซบเซาเมื่อมีถนนสาย 408 พาดผ่านทำให้บ้านคลองแดนกลายเป็นพื้นที่ตาบอด ความเป็นชุมชนการค้าทางน้ำที่บ่มเพาะมานานกว่ากึ่งศตวรรษจึงเริ่มเข้าสู่สภาวะถดถอยตามลำดับ ประการที่สี่ การเข้ามาศึกษาต่อในเมืองใหญ่ของบุตรหลานในระดับที่สูงขึ้น และมีงานการที่ก้าวหน้าส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่กลับมาสานต่อกิจการเพราะมีทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า บางครอบครัวได้ย้ายถิ่นฐานเข้าไปประกอบการค้าใหม่ในเมือง และค่อยๆ รื้อถอนบ้านเรือนออกไปภายหลังประการที่ห้า อุตสาหกรรมนาทุ่ง ที่ส่งผลให้ชาวนาไม่อาจทำนาได้เนื่องจากปัญหาน้ำเค็ม

ชาวนาบางส่วนเริ่มสูญเสียที่ดินทำกินมีหนี้สินเพิ่มจากการขาดทุนในการเลี้ยงกุ้งจากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ตลาดคลองแดนที่เคยรุ่งเรืองด้วยการค้าทางน้ำกลับสิ้นสุดลง คงเหลือเพียงต่อหม้อไว้ให้คนในตลาดคลองแดนสะท้อนใจและให้คนรุ่นใหม่ได้ตั้งคำถามก่อนที่คลองแดนจะกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งหลังนโยบายการท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2554) จนถึงปัจจุบัน

การวิเคราะห์ถึงความหมายของตลาดน้ำคลองแดนในยุคแห่งความรุ่งโรยการให้ความหมายจากคนกลุ่มต่าง ๆ รุ่นพ่อแม่ จะพบว่าในยุคแห่งความรุ่งโรยตลาดคลองแดน มีความหมายที่ต่างไปจากเดิม ในความหมายของชาวนา เมื่อการผลิตข้าวขาดทุน ทำให้จำนวนโรงสีลดจำนวนลง ชาวนาบรรทุกข้าวไปกับรถยนต์โดยสารไปค้าขายในเมืองได้ ในตลาดคลองแดนไม่ใช่พื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าอีกต่อไป คนโดยสารเรือเริ่มมีน้อยลง การสัญจรทางเรือคือความล่าช้าตลาดคลองแดนจึงมีใช้จุดต่อเรือหรือจุดแวะพักค้างแรมเหมือนในยุคก่อน เมื่อชาวนา คนเดินทางลดสำคัญของตลาดลง ผู้ประกอบการในตลาดคลองแดนจึงมองว่าตลาดคลองแดนไม่ใช่พื้นที่ค้าขายหรือพื้นที่สร้างความมั่งคั่งให้กับครอบครัวอีกต่อไป จึงย้ายแหล่งทำมาหากินเข้าเมืองเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคงขึ้น ในยุคนี้นักหลานคนคลองแดนที่มีฐานะ จะถูกส่งเข้ามาเรียนหนังสือในเมือง คลองแดนในความหมายคือความล้มเหลวทางการศึกษาเมื่อการให้ความหมายเปลี่ยนไปโรงเรียนเอกชนในคลองแดนจึงปิดกิจการตามไปด้วย ส่วนชาวบ้านที่ยังอยู่ในพื้นที่เล่าตรงกันว่าคลองแดนในยุคนี้คือความสลดหดหู่ใจ

ยุคฟื้นฟูชีวิตตลาดริมน้ำคลองแดน (พ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน)

ยุคฟื้นฟูชีวิตตลาดริมน้ำคลองแดน เป็นยุคแห่งวาทกรรมตลาดน้ำในความหมายใหม่ การสร้างตลาดริมน้ำคลองแดนเกิดขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดย้อนรอยวิถีชุมชนดั้งเดิมตามกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำ ตามที่รัฐบาลมียุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว คือการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และความเป็นไทย พื้นฟู พัฒนา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานในเชิงกลุ่มพื้นที่ และเสริมสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งการอนุรักษ์

วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อสร้างสินค้าท่องเที่ยวใหม่ๆ การฟื้นฟูตลาดริมคลองแดนจึงเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำทั่วประเทศไทย ซึ่งรายละเอียดของตลาดริมน้ำคลองแดนนั้นยังอยู่ในความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ถูกนำมาฟื้นคืนมาอีกครั้งหลังจากที่ชุมชนตลาดบ้านคลองแดนตกอยู่ในสภาพที่ถดถอยและร่วโรยมานานร่วม 30 ปี เกิดการฟื้นฟูตลาดคลองแดนจากตลาดที่รกร้างสู่ตลาดเพื่อการท่องเที่ยว โดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา นำโดย ดร.จเร สุวรรณชาติ ได้สำรวจตลาดคลองแดนและเห็นว่าภูมิโนเวศน์น่าจะริ่ฟื้นพัฒนาชุมชน จึงได้เสนอโครงการการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบท โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนให้มีสภาพที่มีความเหมาะสมต่อการพักอาศัยอย่างยั่งยืน เน้นวิธีการมีส่วนร่วมกับชุมชนพึ่งพาตนเอง งานวิจัยยังครอบคลุมถึงการเตรียมการเพื่อเป็นชุมชนท่องเที่ยวแบบในแนวทางวิถีพุทธ (จเร สุวรรณชาติ และคณะ, 2552 : 1-2) ซึ่งกลายเป็นต้นธารการเกิดตลาดริมน้ำคลองแดน เพื่อการท่องเที่ยวในเวลาถัดมา

ภาพที่ 8 แม่ค้าในตลาดริมน้ำคลองแดนพุดคุยหลังการประชุมทุกเที่ยงวันเสาร์
 ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 166)

การหวนคืนของตลาดริมน้ำคลองแดนภายใต้กระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำเริ่มขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2552 ชุมชนคลองแดนได้ทำการเปิดตลาดนัดริมน้ำคลองแดนก็โดยมีการจัดงานภายใต้ชื่อว่า “งานมรดกทางวัฒนธรรมคลองแดน” หลังจากปิดโครงการวิจัย และได้มอบงานให้กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดนร่วมกับชาวบ้านจากนั้นจึงร่วมกันพัฒนาตลาดริมน้ำคลองแดนมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายเกรียงไกร อนันตพงษ์ ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานชุมชน การบริหารจัดการนั้นอยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่า “สังคมชนบทเราพยายามปลูกฝังให้มาก ได้รับความรู้ให้ได้ว่า เราคือใคร คลองแดนไม่ได้ให้อะไรกับท่าน แต่เราจะให้อะไรกับคลองแดน เป็นสิ่งตอบแทนกับเขาบ้างแค่นั้นเองเราไม่สามารถเอาเงินเป็นตัวขับเคลื่อนได้ เพราะเรามีเงินอยู่น้อย แต่เราขับเคลื่อนด้วยการทำดี การปฏิบัติเห็นรูปธรรมที่ชัดเจน ถ้าไม่ชัดเราไม่ทำ” (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) ครุสายนต์ได้กล่าวถึงเจตนารมณ์ของการฟื้นฟูชีวิตตลาดคลองแดนว่า คนในชุมชนตลาดริมน้ำคลองแดนได้วางทิศทางให้การรื้อฟื้นตลาดในความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท่องเที่ยวเชิงวิถีพุทธ มีบรรยากาศธรรมชาติที่ช่วยกล่อมเกลา ให้โดยไม่หวังผลประโยชน์ สร้างตลาดแห่งนี้ขึ้นมาเพื่อให้ทุกคนมีความสุข สอนให้ทุกคนร่วมกันอนุรักษ์วิถีอันดีงามของเรา สอนวัฒนธรรมด้วยการทำให้ดู ปลูกฝังให้กับนักท่องเที่ยว สร้างความภาคภูมิใจมากกว่าตัวเงิน (สายนต์ ชลสาคร (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่พิพิธภัณฑสถานครุสายนต์โฮมสเตย์. ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2559.)

ตลาดริมน้ำคลองแดนได้ดำเนินกิจกรรมเรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน ตลาดจะเปิดรับนักท่องเที่ยวทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 12.00 น จนถึง 20.00 น. โดยประมาณ ลักษณะของตลาดคลองแดนที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดร่วมกันของคนในชุมชนคือการรื้อฟื้นวิถีเดิมคือวิถีชาวพุทธ ฟังฟังสายน้ำและทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้นทุนสำคัญ การท่องเที่ยวตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นการเดินเที่ยวชมทัศนียภาพของชุมชน ตลาด และวัด ตลอดจนอาคารบ้านเรือนเก่าที่รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เช่น บ้านร้อยปีศรีคลองแดน บ้านยายเลียบ โฮมสเตย์ บ้านห้องแถวไม้ริมน้ำที่จัดเป็น

พิพิธภัณฑสถานอย่างบ้านครุสายนันท์ เป็นต้น วัดคลองแดนเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ มีบริการล่องเรือในช่วงที่มีความพร้อมด้านความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว อาหารที่วางขายในตลาดน้ำจะต้องเป็นอาหารพื้นบ้าน เน้นการใช้ภาชนะจากธรรมชาติ (ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ, 2555 : 322)

ต่อมาเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการขยายพื้นที่ค้าขายเพิ่มขึ้นโดยมีลุงชาย (นายสมเกียรติ หนูเนียม) ผู้สืบทอดมรดกที่ดินบริเวณตลาดเก่าคลองแดน (บริเวณหัวคู้ง ฝั่งรามแก้ว จังหวัดนครศรีธรรมราช) ได้กลับมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ค้าขายตามที่มารดาได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า “ให้คนได้มีที่ทำมาหากิน” ลุงชายจึงเริ่มสร้างลานคอนกรีตขนาดใหญ่บนพื้นที่ตลาดเดิม และสร้างเป็นซุ้มมุงหลังคาด้วยตับจากเพื่อให้เข้ากับสภาพตลาดน้ำย้อนยุค โดยกำหนดให้แม่ค้าที่มาค้าขายนี้ค้าขายสินค้าพื้นเมือง เช่น ข้าวยาโบราณ กว๊วยเตี้ยโบราณ ขนมโบราณ เช่น ขนมโค ขนมถาด น้ำตาลโตนด ปลาแห้ง เป็นต้น (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2559.) ส่วนคนรุ่นลูกอย่างคุณเขาว์เจ้าของข้าวยาโบราณ เล่าว่า “ที่นี่คือความสามัคคีเป็นจุดใหญ่ รักถิ่นเกิด รักชุมชน ที่ทำงานด้วยจิตอาสา การจัดการด้านการบริหารด้วยชุมชนเอง ส่วนใหญ่ใช้จิตอาสาทั้งหมด พร้อมทั้งปลูกฝังเด็ก ๆ รุ่นเยาว์ ให้รักบ้านเกิด เพราะเป็นที่ทำมาหากินของเราอีกนาน” เขาวเรศ ฉันทวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2559. สำหรับนักท่องเที่ยวในตลาดน้ำคลองแดนส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยซึ่งมีทั้งแบบไป-กลับ และพักโฮมสเตย์นักท่องเที่ยวที่พักมักจะมาเป็นหมู่คณะ จากชมรมองค์กร และสถาบันการศึกษาที่เข้ามาเพื่อศึกษาวิถีชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนคลองแดน

จะเห็นได้ว่าการรื้อฟื้นตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นการรื้อฟื้นภายใต้แนวคิดการโยกหาอดีตเพื่อตอบสนองรสนิยมย้อนอดีตของนักท่องเที่ยวในยุคบริโภคนิยม การรื้อฟื้นตลาดคลองแดนผ่านการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ในรูปของโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวได้พักอาศัยสัมผัสกับบรรยากาศย้อนยุค บ้านไม้เก่าแก่อายุกว่าร้อยปี

ห้องอาบน้ำโบราณที่อาบน้ำจากตุ่มรองน้ำฝนและนุ่งผ้าอาบนํ้ากลางแจ้งแบบคนในอดีต เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองใช้ชีวิตแบบคนคลองแดน การรื้อฟื้นสะพานไม้หลายจุดในคลองแดนเพื่อจะบอกเล่าเรื่องราวของคนคลองแดนในอดีตที่ใช้สะพานไม้ต่างถนน คนระหว่างคลองได้เชื่อมเข้าหากันด้วย ศรีสุตา โชติกะ นักท่องเที่ยวชาวคลองแห เล่าว่า “คลองแดนเป็นบ้านไม้เก่า ๆ ที่เรียงต่อกันเป็นชุมชน มีการสร้างจากไม้ทั้งหลัง ระเบียบหน้าบ้านแต่ละหลังก็จะมีที่เป็นทางเดินยื่นออกมาจากตัวบ้านเป็นที่นั่งเล่นที่พักผ่อนทำให้เป็นเอกลักษณ์ที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน ตลาดน้ำแต่ละสถานที่จะมีการดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัยและสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นแต่ตลาดคลองแดนใช้สิ่งที่มีอยู่มาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์และยังดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาเที่ยวอีกด้วยต่างจากตลาดน้ำคลองแหอย่างสิ้นเชิง” (ศรีสุตา โชติกะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาสกุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2559.) การรื้อฟื้นผ่านการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ด้วยอาหารย้อนยุคให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก ลองลิ้มชิมรส อาหารที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวคลองแดน แม้ค้าที่ขายอาหารจึงร่วมใจกันขายอาหารที่เคยมีในอดีต เพื่อสร้างบรรยากาศให้เข้ากับความเป็นตลาดย้อนยุคที่แสดงถึงวิถีดั้งเดิมของตลาดคลองแดนตามที่ปราณี เพ็ชรมณี แม้ค้าตลาดริมน้ำคลองแดน เล่าว่า “จุดเด่นของคลองแดนคือการยึดถือวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน วัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิม ขนมที่ขายจึงมีขายขนมป่นเต ขนมน้ำตาลสด ขนมดู ลูกโหนดเชื่อม ยำหัวโหนดอาหารเก่าแก่ของระโนด ขนมป้าจี หัวครกผัดในน้ำผึ้งโหนดสด ๆ ขนมที่ขายทั้งหมดเป็นขนมที่ทำเองกับมือ” (ปราณี เพ็ชรมณี ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาสกุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.) การสร้างบรรยากาศย้อนยุคเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการประกอบสร้างการโยกย้ายอดีตที่สามารถตอบสนองของความต้องการของนักท่องเที่ยวตลาดริมน้ำคลองแดนในยุคนี้ถูกทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวย้อนยุค แหล่งศึกษาวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ความหมายของตลาดน้ำริมน้ำคลองแดนในยุคฟื้นฟูชีวิต จึงมีความหมายในฐานะที่เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง

สรุป

การเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดน จากตลาดริมน้ำเก่าแก่แห่งหนึ่งในคาบสมุทรมหานคร มีความเจริญรุ่งเรือง ด้วยเหตุปัจจัยจากทำเลที่ตั้งในชุมทางการสัญจรทางน้ำ พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทั้งดินและน้ำ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนซึ่งมีความชำนาญด้านการค้าขาย ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนค้าขายและสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง ทว่าการพัฒนาของภาครัฐได้ส่งผลกระทบต่อความรุ่งโรยของตลาดคลองแดน ปัจจัยสำคัญคือ ความเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคมจากภาครัฐ หลังปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ทำให้ตลาดคลองแดนที่เคยรุ่งเรืองด้วยการค้าทางน้ำกลับสิ้นสุดลงจนกระทั่งเกิดการรื้อฟื้นตลาดริมน้ำขึ้นใหม่ ภายใต้บริบทที่สอดคล้องประสานสัมพันธ์กับแผนการพัฒนากองทัพเรือจากภาครัฐ โดยรื้อฟื้นบนฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ฉายภาพความเป็นตลาดเก่าแก่ สามารถศึกษาเพื่อย้อนเรื่องราวอดีตของวิถีชุมชนตลาดริมน้ำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการขับเคลื่อนด้วยกลยุทธ์เหล่านี้ส่งผลต่อการสร้างความหมายใหม่ให้กับตลาดริมน้ำคลองแดนในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป

เอกสารอ้างอิง

กิตติกา ศรีรักษา. (2550). **ความหมายและกระบวนการสร้างความหมาย “บ้าน” ในนิตยสารบ้านและสวน** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กิตติพร ใบบุญ. (2549). **ตลาดกับชีวิต : บทสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องตลาดในสังคมไทย, ในสมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (บรรณาธิการ), ตลาดในชีวิตชีวิตรในตลาด**, 21 กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2555). **ความจริงแท้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงโยธา** **อดีต : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- คณิตา ของศิริ. (2553). การวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายเรื่อง
“การโยกย้าย” ในรายการปกิณกะทางโทรทัศน์ชุด “ตลาดสดสนามเป้า”
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จเร สุวรรณชาติ. (2552). รายงานสรุปสำหรับผู้บริหารโครงการศึกษาและจัดทำ
โครงการนำร่องปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบทภาคใต้. สงขลา :
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. (2555). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำ
ภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ
: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทวิช จตุรพรฤกษ์. (2548). พรหมแดน อัตลักษณ์และกระบวนการกลายเป็นสินค้า
: การเมืองและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว
(รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นวล สารสอน. (2553). ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อสภาพ
สังคมเศรษฐกิจที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นันทมน บวรกุลกิจทวี. (2555). ผลกระทบจากการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว
ต่อชุมชนท้องถิ่นตลาดน้ำอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัฒนา กิตติอาษา, (บรรณาธิการ). (2546). มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์
โยกย้ายในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พิชญานันท์ ชูเนจันทร์. (2558). “ตลาด การสัญจรและถิ่นฐานของผู้คน.”
ในย้อนรอยตลาดคลองแดน. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์กรีนไชนอินเตอร์ 2011.
- มณีวรรณ ผิวนิม. (2546). พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยว กรณีศึกษา
ชุมชนตลาดน้ำ (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).

มนัสสวาส กุลวงศ์. (2561). **พลวัตและการประกอบสร้างความหมายของตลาดน้ำในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา** (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีนิพนธ์). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ยุทธกาน ดิสกุล. (2553). **ประเพณีประติษฐ์และอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วินิจ รังผึ้ง. (2543). **ตลาดน้ำวัดลำพญา**. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภารการ.

บุคลากรกรม

กานดา ทิพย์จันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 1 ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.

เกรียงไกร อนันตพงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.

เชาวเรศ จันทวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2559.

ประจวบ รัตติโชติ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2559.

ปราณี เพ็ชรมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.

ระเบียบ ภักดีฉนวน (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านยายเลียบไฮมสเตรย์คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2559.

ศรีสุตา โชติกะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำ
คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม
2559

สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาด
ริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่
24 มีนาคม 2559.

สอง ชังคะมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำ
คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19
พฤศจิกายน 2559.